

GERONIMO – Moderni intiaanitaistelija Vietnamista Osama bin Ladeniin

28.4.2015

[John Wayne](#) [erikoisjoukot](#) [intiaanit](#) [sotaelokuva](#) [western](#)

Janne Rosenqvist

janne.rosenqvist[a]adsek.fi

Luova suunnittelija

Intiaanitaistelija on Villin lännen ja westernin kuvastojen elinvoimaisimpia ja muuntautumiskykyisimpiä hahmoja. Lajityyppirajoja rikkova hahmo elää nykyäänkin pienoista kukoistuskautta ja Yhdysvaltain erikoisjoukot ovat saaneet julkisuutta tasaisen epäsäännölliseen tahtiin.

”Mutta Camelotin loistokas ruhtinas oli itse antanut hyväksymisensä uudelle opille lähettämällä ensimmäiset erikoisjoukkojen yksiköt Vietnamiin, ja ne olivat vaikuttava ilmestys, miehet vihreine baretteineen ja laskuvarjojääkärin saappaineen.” Philip Caputo, *Pelätä ja tappaa* (A Rumor of War 1977, suom. 1978).

Yhdysvalloissa erikoisjoukot ovat olleet erikoisasemassa presidentti Kennedyn päivistä asti ja ovat tasaisesti vaikuttaneet myös amerikkalaisessa populaarikulttuurissa, niin myös elokuvassa. Kun Vietnamin sota (1955–1975) oli yhdysvaltalaisien erikoisjoukkojen ensimmäinen varsinainen näyttämö, myös Vietnamin sota -elokuvat olivat niiden tähtiesiintymisiä viihteen näyttämöillä. Kun pohdin modernin intiaanitaistelijan myytin läsnäoloa amerikkalaisessa elokuvassa, tarkoitan erikoisjoukoilla nimenomaan vain ja ainoastaan yhdysvaltalaisia erikoisjoukkoja, joiden kaukupohja on heidän oman maansa historiassa.

Kuva 1. Navy SEAL -ryhmä Vietnamin sodan ajalta. © 2014 National Navy UDT-SEAL Museum.

Suurista intiaanisodista Vietnamiin

Intiaanitaistelijan myytti syntyi *intiaanisodista* (Indian Wars, 1624–1924). Termi on melko kömpelö ja vaikeasti rajattavissa, koska kahakoita eurooppalaisperäisen väestön ja Pohjois-Amerikan intiaanien välillä tapahtui useamman vuosisadan ajan. Suuret intiaanisodat käytiin 1800-luvun loppupuoliskolla, jonne asettuu käsittelenäni populaarielokuvan myytti valkoisista intiaanitaistelijoista.

Myös intiaanitaistelijan termi on väljästi käytetty ja itse tarkoitan sitä kuvaamaan lähinnä tiedustelu- ja kaukopartiotoimintaa harjoittaneita valkoihoisia, jotka työskentelivät Yhdysvaltain armeijalle – monet palkkasotureina rahan perässä – ja olivat selviytymis-, metsästys- ja jäljitystaidoiltaan samanveroisia kuin Pohjois-Amerikan alkuperäisasukkaat. Heillä oli monesti apunaan valkoisten leiriin loikanneita intiaaneja, joiden kanssa intiaanitaistelijat tekivät tiedusteluretkiä syvälle ”intiaanimaahan”, jota terminä myös Vietnamin käytettiin vaarallisesta, vihollisen hallitsemasta alueesta.

Joka tapauksessa elämään jäi siis intiaanitaistelijoiden maine myyttisinä, kaikkea paitsi tavanomaista toimintaa harjoittavina sotureina, jotka olivat omaksuneet vihollisen vahvimmat ominaisuudet ja jotka monesti myös väheksyivät ja jopa halveksivat tavanomaista armeijaa ja

sodankäynnin tapoja. Tämä piirre on läpitunkeva myös monissa westerneissä, joissa intiaanitaistelijoiden omalaatuinen elämännäkemyks oli usein ristiriidassa vakinaisen armeijan edustajien intressien kanssa. Tämä piirre on myös hyvin tuttu erikoisjoukkojen kuvauksissa amerikkalaisessa populaarikulttuurissa.

Tarkasteltaessa intiaanitaistelijan perintöä amerikkalaisessa elokuvassa mielenkiintoisen aikaumpion luo toinen maailmansota, joka karkeasti yleistäen synnytti omat myyttinsä ja taistelijan arkkityyppinsä populaarikulttuurissa ja etenkin elokuvassa. Tässä kokonaan uudessa genressä ja kontekstissa Villin lännen valloitus ja rajaseutuseikkailut korvautuivat globaalilla sodalla ja yhteisvastuulla. Sodalla, joka oli ”hyvä sota” ja jossa yhdysvaltalaiset puolustivat vapautta. Tätä taas Vietnamin sota ei enää ollut, vaikka poliittisessa retoriikassa vapauden puolustamisen periaatteita korostettiin.

Vietnamissa menttiin jälleen syvemmille vesille. Puitteisiin, joita oli vaikea ymmärtää. Siksi amerikkalaisen elokuvan Vietnam-kuvauksissa onkin pääsääntöisesti tartuttu myytteihin ja yksi olennainen sellainen oli intiaanitaistelijan myytti, joka syntyi presidentti Kennedyn vahvalla panoksella luoda modernit intiaanitaistelijat, jotka olivat kiehtova sekoitus vanhaa ja uutta rajaseutusankaria. Yhdysvaltain armeijan Vihreät baretit ja laivaston Navy SEAL -joukot imivät intiaanitaistelijan myyttisen perinteen – halusivat tai eivät – sekä huipputeknologian ja -koulutuksen.

Ymmärrettävien puitteiden mahdottomuus

Ei mikään ihme, että John Waynen ja Ray Kelloggin *Vihreät baretit* (The Green Berets, 1968) alkaa oppitunnilla, jonka aikana selvitetään ”puitteet, jotka kaikki ymmärtävät”. Erikoisjoukkojen karski kersantti briiffaa toimittajia kuvailevin vertauksin siitä, mitä tapahtuisi Yhdysvalloissa, jos Etelä-Vietnamissa koettu väkivalta ja terrori ottaisivat vallan. Vietkongin sissien ja pohjoisvietnamilaisten murhanhimo saa suoran historiallisen viitteen intiaanien raakalaisuuteen, jolla pönkitettiin aikoinaan lännen valloitusta, poljettiin intiaanien ihmisarvoa ja korostettiin pyhää rajaseututehtävää.

Elokuvan viesti on selvä: onneksi on olemassa ryhmä erikoiskoulutettuja ammattisotilaita, jotka kykenevät lyömään armottoman vihollisen heidän omassa pelissään kuitenkin suoraselkäisyytensä, oikeudenmukaisuutensa ja pyyteettömyytensä säilyttäen.

Video 1. *Vihreiden barettien* (1968) teatteritraileri. (Linkki: <https://www.youtube.com/watch?v=F49A3zS3no0>)

John Wayneille jutun juoni oli tuttua tutumpi westernin suurimpana ikonina: hänen intiaanisodista kertovat elokuvansa esittivät Villin lännen puitteissa, jotka kaikki ymmärtävät. Mutta sekä Villin lännen valloitus ja Vietnamin sota tapahtuivat puitteissa, joita oli hyvin vaikea – käytännössä mahdotonta – ymmärtää. Ne olivat kaikkea muuta kuin ylistyslaulua ihmisyydelle, Yhdysvaltain likaista historiaa. Itse pidän fiktion puitteissa rehellisimpänä Villin lännen kuvauksena Cormac McCarthyn romaania *Veren ääriin – eli lännen punainen ilta* (*Blood Meridian: Or the Evening Redness in the West* 1985, suom. 2012), josta en edes halua nähdä rehellistä elokuvaversiota.

Sama pätee Vietnamiin, josta televisioaikakaudella ryöpytettiin kylläntymiseen asti ihmisten olohuoneisiin pöyristyttäviä tuokiokuvia modernin sodankäynnin helvetistä, mikä vaikutti myös siihen, että sodan vastustaminen voimistui, koska ymmärrettäviä puitteita ei todellakaan ollut. Siksi pidänkin etenkin lännenelokuvan ja Vietnamin sota -elokuvan kohdalla historiallisuutta, todenmukaisuutta, realismia, rehellisyyttä ja muita vastaavia käsitteitä epämielekkäinä tutkimisen lähtökohtina elokuvissa, jotka liikkuvat myyttimaailmassa, irti historiasta, vaikka siitä periaatteessa ponnistavatkin.

Vihreät baretit oli harvoja populaarielokuvan tuotoksia Vietnamin sodasta itse sodan aikana. Modernin intiaanitaistelijan myytin kuvauksena se oli merkittävä aloitus, jonka tapahtumia ei ole vaikea kuvitella westerniin Monument Valleyn maisemiin. Vasta 1970-luvun jälkipuoliskolla Vietnamin sota valloitti valkokankaat uudelleen ja vihreät baretit astuivat näyttämölle vieläkin voimallisemmin.

Vihreä heimopäällikkö

Michael Cimiron ohjaaman *Kauriinmetsästäjän* (The Deer Hunter, 1978) pitkässä hääjaksossa on merkittävä avainkohtausta, jossa juhliin saapuva vihreä baretti parkkeeraa itsensä baaritiskin perimmäiselle pallille ja vastaa sodasta utelijoille karusti: ”Vitut siitä!”.

Video 2. Viisi Oscar-palkintoa voittaneen *Kauriinmetsästäjän* (1978) elokuvatrailerin. (Linkki: <https://www.youtube.com/watch?v=3Gqit3zVmyc>)

Uudella rajaseudulla käynyt moderni intiaanitaistelija tiivistää kokemuksena rujoon repliikkiin, joka alleviivaa totuuden, totuuden siitä, että totuutta ei voi ymmärtää. Ei hänellä yksinkertaisesti ole tarjota puitteita, jotka kaikki ymmärtävät. Ei kenelläkään ole. Tämän jälkeen elokuvan onkin pakko tukeutua painavaan vertauskuvallisuuteen.

Vertauskuvallisuuteen turvataan myös vuotta myöhemmin ensi-iltansa saaneessa Francis Ford Coppolan *Ilmestyskirja*. *Nyt* -elokuvassa (Apocalypse Now, 1979), joka kuitenkin kaikkein kunnianhimoisimmin on yrittänyt sukeltaa puitteisiin, joita ei voi ymmärtää.

Conradilainen valkoisen miehen hulluus taustavaikuttimenaan *Ilmestyskirja*. *Nyt* fokusoi intiaanitaistelijan myytin menneen niin pitkälle, että erikoisjoukkojen eversti Kurtzista (Marlon Brando) on tullut paha heimopäällikkö, jonka salamurha annetaan toisen vihreän baretin, kapteeni Willardin (Martin Sheen) tehtäväksi.

Kuten *Kauriinmetsästäjässä*, myös *Ilmestyskirjan* alussa on pieni, mutta merkittävä avainkohtausta. Kun armeijan lähetit tuovat kapteeni Willardille uutta komennusta, tämä ei edes vaivaudu ottamaan selvää siitä, millä asialla lähetit ovat, vaan hän kysyy tyyliä: ”Mitkä ovat syytteet?” Lyhyt kohtausta ehtii betonoimaan moraalisen maaperän: sitä ei ole.

Intiaanitaistelijan myytin tarkastelussa elokuvan kiinnostavin hahmo on luonnollisesti eversti Kurtz, joka ei ole loikannut vihollisen puolelle, vaan perustanut oman heimonsa, mikä on

armeijan mielestä vielä pahempaa. Moderni instituutio ei voi hyväksyä heimopäälliköitä, jotka ovat tehneet itselleen ymmärrettäviksi puitteet, joita muut eivät osaa ymmärtää.

Kuva 2. Eversti Kurtz pimeyden ytimessä elokuvassa *Ilmestyskirja. Nyt* (1979). © 1979 – United Artists.

Lienee käsikirjoittajan John Miliuksen aikaansaannosta, että elokuva itse asiassa myötäilee koko ajan eversti Kurtzia. Se ei ilmene vain siinä, että Willard alkaa jopa ihailia Kurtzia, vaan myös ohikiitävissä kohtauksissa, kuten Wagnerin tahdittamassa, kuuluisassa helikopterihyökkäyksessä, jonka tuoksinassa rynnäkköä johtava ja perinteistä sodankäyntiä edustava everstiluutnantti Killgore (Robert Duvall) solvaa sissejä ”vitun villeiksi”, kun taas eversti Kurtz on vihreänä barettina löytänyt vihollisistaan lopulliset ihanteensa.

Kysymys kuuluukin: onko Kurtz tulkittavissa uuden rajaseutusankarin vääristymänä vai onko hän modernin intiaanitaistelijan täydellistymä? Niin tai näin, 1980-luvulla intiaanitaistelijan myytti ponnahti Hollywoodissa aluksi supersankaritasolle, palatakseen sen jälkeen realismihakuisempaan kerrontaan.

Vihreästä barettista veteraanikansan edustaja

John Ramboin ensituleminen elokuvassa *Taistelija* (First Blood, 1982) oli suora takaa-ajowestern, jonka jälkeen ei ollut pienintäkään epäilystä modernin intiaanitaistelijan erinomaisuudesta, vaikka hän olikin pelkkä pohjamutiin poljettu veteraani. Kuitenkin vasta elokuvasarjan toisessa osassa *Rambo – Taistelija 2* (Rambo: First Blood Part II, 1985) lyödään lopullinen niitti myyttille, kun paljastetaan, että Rambo on syntyperältään osittain intiaani.

Merkille pantavaa on se, että erikoisjoukkojen sotilas nostetaan toisessa *Rambossalopulta* kansakunnan populistiselle alttarille edustamaan Vietnamin sodan veteraaneja, vaikka käärmeensyöjät edustivat ja edustavat edelleen mammuttimaisessa sotakoneistossa vain pientä, tiivistä eliittiä, jolla on tyystin oma agendansa ja joka ei ole koskaan halunnut itseään

verrattavan keskivertosotilaisiin. Rambon nostaminen veteraanien symboliksi tarjosi puitteet, jotka olivat helpompi ymmärtää.

Kuva 3. Sylvester Stallonen tähdittämä Rambo elokuvassa *Rambo – Taistelija*. © 1982 Artisan Entertainment.

Yhdysvaltalaiset rakastavat erikoisjoukkojaan, joiden ympärillä pyörivä ja populaarikulttuurin voimakkaasti ruokkima mystisyys tuskin tulee hiipumaan. Tuosta mielikuvitusta kiehtovasta salamyhkäisyydestä kertoo myös Mark Bowdenin luonnehdinta erikoisjoukoista moderneina, köyhinä pyhiinvaellusritareina kirjassaan *Isku Mogadishuun – kertomus nykyajan sodasta* (Black Hawk Down: A Story of Modern War, 1999, suom. 2002). Kirjan perusteella tehdyssä, Ridley Scottiin ohjaamassa samannimisessä elokuvassa (2001) pyhiinvaellusideologia ja veljeskuntamystiikka tulivat vielä korostuneemmin esille.

Tästä saadaankin rakennettua silta ensimmäiseen – ainakin isolla rahalla tehtyyn – realismihakuiseen Vietnam-kuvaukseen eli Oliver Stonen *Platoon – nuoriin sotilaisiin* (Platoon, 1986), joka palautti Hollywoodin Vietnam-kuvauksen myös Oscar-podiumille.

Kahden kauppa

Perusjalkaväen kuvauksena *Platoon* ei kerro mitään erikoisjoukkojen edesottamuksista, mutta sen kuvaaman rykmentin juuret ovat Pohjois-Amerikan intiaanisodissa. Intiaanitaistelijan myytin etsinnässä elokuvan mielenkiintoisimmat hahmot ovat kaksi lopulta toisiaan vastaan

kohtalokkaasti kääntyvää, kokenutta kersanttia, jotka ovat muihin verrattuna monta astetta kovempia jermuja ja ainoat oikeat modernit intiaanitaistelijat.

Merkille pantavaa on taas pieni avainkohtaus, jossa institutionaalisempi kersantti Barnes (Tom Berenger) herjaa häntä paljon idealistisempaa ja vapaamielisempää kersantti Eliasta (Willem Dafoe) ristiretkeläiseksi tämän kuoleman jälkeen. Realismihakuisuudesta ja ohjaajan omasta sotakokemuksesta huolimatta myös *Platoon* turvautuu vahvaan vertauskuvallisuuteen. Päähenkilön kehitystarinaa paljon kiinnostavampi on modernin intiaanitaistelijan luonteen kaksijakoinen tarkastelu, joka pakottaa valintaan – imperatiivi, joka on tuttu lukemattomista westerneistä.

Tuo kiinnostavuus on paradoksaalista jo sinänsä, sillä kahden kersantin hahmot ovat elokuvassa täysin staattisia. Hahmot eivät kehity mihinkään vaan ne ovat kuin kiveen hakattuja monumentteja, jotka edustavat jotain perustavanlaatuista, vanhempaa arvomaailmaa, jota katsojan on helpompi ymmärtää. Joka tapauksessa kahden erilaisen modernin intiaanitaistelijan vastakkainasettelun voisi muutta mutkitta kääntää lännenelokuvan kuvastoon erittäin perinteisenä moraalitarinana.

Kuva 4. Kersantit Barnes (vas.) ja Elias (oik.) *Platoonissa* (1986). © 1986 – MGM, Inc

Avainkohtaus Abbottabadissa

Erikoisjoukkojen elokuvallisissa ja pitkälti Vietnamin sotaan keskittyvissä kuvauksissa Vihreät baretit ovat dominoineet amerikkalaista valtaelokuvaa, vaikka tosielämässä

tulikasteen heidän laillaan Vietnamissa saivat muun muassa Yhdysvaltain laivaston Navy SEAL -joukot, jotka ovat päässeet valkokankaille vanhemmin vasta terrorismin vastaisen sodan myötä. 1990-luvun tuuliajon jälkeen Yhdysvallat sai vuonna 2001 syyskuun yhdennentoista iskuissa kunnon rytinällä pahat heimopäällikkönsä, joiden päänahkoja jahtaamaan se lähetti parhaat intiaanitaistelijansa.

Terrorismin vastaisen sodan ihmismetsästys sai symbolisen kliimaksinsa, kun vuosikymmenen ajan jäljitetty isoin ja pahin heimopäällikkö Osama bin Laden tapettiin pakistanilaisessa Abbottabadin kaupungissa varhain eräänä pimeänä aamuyönä toukokuussa vuonna 2011. Pitkään ja huolellisesti suunnitellun tappotyön toteuttivat Yhdysvaltain laivaston erikoisjoukkojen kokenein kerma eli SEAL Team Six (virallisesti DEVGRU), jonka perustan loi SEAL-veteraani Richard Marcinko 1980-luvun alussa katastrofaalisesti epäonnistuneen Operaatio Kotkankynnen jälkimainingeissa.

Hampaansa Marcinko oli asiaankuuluvasti katkaissut Vietnamissa. Hän on ollut voimakas epäkonventionaalisen sodankäynnin puolestapuhuja, jonka oppien mukaan operaattoreiden pitää hiipiä takaovesta sisään, tuhota viholliset antamatta heille pienintäkään mahdollisuutta ja luikkia pakoon ennen kuin kukaan on edes huomannut, että jotain on tapahtunut. Juuri näin modernit intiaanitaistelijat tekivät monta vuosikymmentä myöhemmin antaen suurimman vihollisensa maistaa omaa lääkettään.

Koko Osama bin Laden -jahdin finaali on niin elokuvallinen, että se tuntuu epätodelliselta. Intiaanitaistelijoiden parhaista parhaimmat ratsastavat modernilla kalustolla paikalle, selviävät ja sopeutuvat dramaattisen helikopterin putoamisenkin jälkeen, kunnes pimeyden röhkeinä herroina hiipivät kuolettavasti pahoista pahimman heimopäällikön pyhimpään vailla omia uhreja. Lopulta ”onnellisena loppuna” presidentti Barack Obama sai päänahan, jota kelpasi heilutella syvässä etelässäkin.

päällikön vertaaminen Osama bin Ladeniin oli järkytys. (Linkki:
<http://indiancountrytodaymedianetwork.com/2011/05/11/bin-laden-aint-no-geronimo-33539>)